

Skolers arbejde med at forberede elever til ungdomsuddannelse

Denne rapport belyser, hvordan folkeskoler, og i særlig grad udskolingslærere, arbejder med at forberede deres elever til at påbegynde en ungdomsuddannelse.

Rapportens relevans og målgruppe

Undersøgelsen skal ses i lyset af, at der fra politisk side er en målsætning om at ændre søgemønstrene til de forskellige ungdomsuddannelser, således at en større andel af afgangseleverne fra folkeskolen fremover starter på en erhvervsuddannelse.

Tidligere undersøgelser fra EVA (2011, 2013) har vist, at lærere i udskoling spiller en vigtig rolle i forbindelse med deres elevers valg af ungdomsuddannelse. Det er dog ikke tidligere selvstændigt belyst, på hvilken måde lærernes rolle udmønter sig. Derfor stiller denne undersøgelse skarpt på, hvordan skolerne og særligt lærerne forbereder eleverne til at starte på en ungdomsuddannelse og indgår i dialog om deres valg.

Rapporten henvender sig til lærere i udskoling, skoleledere og UU-vejledere og andre med interesse i at få viden om og inspiration til arbejdet med at forberede elevers overgang fra folkeskole til ungdomsuddannelser.

Resultater

Undersøgelsen viser, at lærere i udskoling vurderer, at undervisningen især forbereder eleverne til at påbegynde en gymnasial ungdomsuddannelse. I forbindelse med denne undersøgelse har EVA gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere i 8. og 9. klasse, og her svarer 60 % af lærerne, at deres undervisning i høj grad forbereder eleverne til at starte på en almengymnasial ungdomsuddannelse. Kun 14 % af lærerne vurderer, at deres undervisning i høj grad forbereder til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser. Denne undersøgelse viser, at der er flere forskellige årsager til dette:

Skolerne arbejder ikke målrettet med forberedelsen til videre uddannelse

For det første viser EVA's undersøgelse, at de interviewede lærere på den ene side i høj grad er optaget af, at de skal gøre eleverne klar til at fortsætte i videre uddannelse, og derved også er optaget af at give eleverne de faglige og dannelsesmæssige kompetencer, som er væsentlige for at fortsætte i ungdomsuddannelse. På den anden side er spørgsmålet om, hvordan de arbejder med at forberede eleverne til videre uddannelse, også forbundet med en instinktiv usikkerhed om, hvorvidt de nu også gør dette i tilstrækkelig grad. Dette indikerer, at arbejdet med at forberede eleverne til videre uddannelse ligger som en implicit del af lærernes arbejde, som de ikke nødvendigvis har et særskilt fokus på. Undersøgelsen viser ligeledes, at skolelederne på tilsvarende vis kun i begrænset omfang har fokus på at igangsætte indsatser eller fælles praksisser vedrørende lærernes arbejde med at forberede til ungdomsuddannelse. Dette kan have den konsekvens, at lærerne kommer til at overse forberedelsen til især de erhvervsrettede ungdomsuddannelser.

Strukturer i udskoling opleves som barrierer for at gennemføre en undervisning, der forbereder til alle ungdomsuddannelser

I de interviews, der er gennemført med lærere og ledere, peger de på en række strukturelle forhold i udskoling som barrierer for at tilrettelægge en undervisning, der i højere grad forbereder

til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser. En udbredt holdning blandt de interviewede lærere og ledere er, at fagrækken i udskolingen, Fælles Mål i fagene samt de nationale test og prøveformerne begrænser deres muligheder for fx at tilrettelægge tværfaglige forløb med de praktisk-musiske fag og ikke i tilstrækkelig grad giver tid eller rum til at arbejde med fagenes indhold på måder, som giver anledning til fx praksis- eller anvendelsesorienterede forløb. Ligeledes er der lærere og ledere, som oplever, at afgangsprøverne og de nationale test på mange måder er styrende for de arbejdsformer, de finder mest relevante at benytte i undervisningen. Hvis afgangsprøverne i højere grad lagde op til fx at koble teori og praksis, ville dette også i højere grad afspejles i undervisningen, er vurderingen.

Interviewene giver dog også eksempler på lærere, som mere fokuseret tilrettelægger undervisningsforløb og aktiviteter, som kan forberede eleverne til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser mere specifikt. Når lærerne beskriver de aktiviteter, som de ser, er med til mere målrettet at forberede eleverne til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser, er der typisk tale om mere afgrænsede forløb og ikke en integreret del af undervisningen.

Kultur som barriere

Lærerne vurderer, at det ikke alene handler om de strukturelle forhold, men også om kultur, værdier og manglende kompetencer, når de i deres undervisning kun i begrænset omfang forbereder til erhvervsuddannelserne. Nogle af de interviewede lærere forklarer, at det ikke har været en del af deres praksis at tænke i fx anvendelsesorienteret eller praksisorienteret undervisning, hvilket også betyder, at de kan savne inspiration til, hvordan de skal tilrettelægge sådanne forløb.

Når lærerne i interviewene peger på både manglende tid, manglende rum og manglende kompetencer til at arbejde med fagene på måder, som fx inddrager praktisk-musiske fag eller lægger op til en højere grad af kobling mellem teori og praksis, er det relevant at kigge på de intentioner, der ligger i folkeskolereformen. Her er det intentionen, at man gennem fx den understøttende undervisning, den åbne skole og valgfag kan være med til at variere undervisningen i fagene og supplere boglige aktiviteter med fx praktiske elementer. På de deltagende skoler ser det dog ud til, at man i varierende omfang har nået at inddrage de forskellige elementer i reformen. Mens skolerne ser ud til at kunne se en række muligheder i åben skole og valgfag, ser understøttende undervisning ikke i samme grad ud til at blive brugt aktivt i det forberedende arbejde. Dette indikerer et behov for, at man på skolerne fortsat er optaget af, hvordan de forskellige elementer i reformen kan bringes i spil som en mulighed for at styrke en varieret undervisning i udskolingen, som også forbereder til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser.

Lærernes kendskab til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser er begrænset

En del af forklaringen på, at undervisningen i udskolingen især forbereder til de gymnasiale ungdomsuddannelser, kan også findes i lærernes begrænsede kendskab til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser. Spørgeskemaundersøgelsen viser, at mens kendskabet til de gymnasiale ungdomsuddannelser er forholdsvis stort, er kendskabet til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser beskedent. Lærernes svar vidner imidlertid også om forskelle i kendskabet inden for de gymnasiale ungdomsuddannelser. Besvarelsenerne viser, at 43 % af lærerne vurderer, at de har et stort kendskab til de almen-gymnasiale ungdomsuddannelser, og 25 %, at de har et stort kendskab til de erhvervs-gymnasiale uddannelser, mens 12 % vurderer, at de har et stort kendskab til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser, og 7 % vurderer, at de har et stort kendskab til EUX.

Ifølge lærerne har det begrænsede kendskab til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser betydning for deres muligheder for at forberede eleverne dertil. De oplever det som vanskeligt at forberede til noget, de ikke har et tilstrækkeligt kendskab til. Samtidig har lærernes begrænsede kendskab til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser betydning for den dialog, de har med eleverne om deres ungdomsuddannelsesvalg. Under interviewene hører vi, at flere skoler er bevidste om, at lærernes manglende kendskab til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser er en udfor-

dring, og derfor er optaget af at etablere samarbejdsaftaler med ungdomsuddannelserne for bl.a. at styrke lærernes kendskab dertil.

Til trods for det begrænsede kendskab til især de erhvervsrettede uddannelser ser størstedelen af lærerne det som deres opgave at vejlede eleverne i forbindelse med deres ungdomsuddannelsesvalg. Således svarer 81 % af lærerne i EVA's spørgeskemaundersøgelse, at de i høj eller nogen grad ser det som deres opgave. Interviewene med både lærerne og eleverne viser dog, at begge anser dialogen om uddannelsesvalget for at være forholdsvis begrænset.

Lærernes måde at omtale forskellige ungdomsuddannelser på præger elevernes overvejelser over uddannelsesvalg

Undersøgelsen viser, at lærerne er med til at præge elevernes valg på forskellige måder. Lærerne præger elevernes valg, i det omfang eleverne selv henvender sig for at få deres anbefalinger eller deres vurdering af, hvorvidt de kan klare sig på en given uddannelse. Disse dialoger oplever eleverne gennemgående som en væsentlig rettesnor. Undersøgelsen viser imidlertid også, at nogle elever oplever, at lærerne er med til at præge deres ungdomsuddannelsesvalg på mere indirekte måder, nemlig gennem deres måde at omtale henholdsvis de gymnasiale og de erhvervsrettede ungdomsuddannelser på i undervisningen.

For det første oplever eleverne, at lærerne i deres undervisning bruger mere tid på at italesætte kravene på de gymnasiale uddannelser end kravene på de erhvervsrettede uddannelser. Denne forskel gør, at eleverne får et større kendskab til de gymnasiale end til de erhvervsrettede uddannelser.

For det andet fortæller nogle elever, at de oplever, at lærerne har forskellige forventninger og stiller forskellige krav, alt efter hvilken ungdomsuddannelse man har planer om at starte på. Eleverne hører lærerne formulere sig på måder, hvor de fremhæver vigtigheden af fx gode karakterer og studiekompetencer, hvis man skal i gymnasiet. Dette efterlader nogle elever med et indtryk af, at faglighed og studiekompetencer er mindre væsentlige, hvis man skal starte på en erhvervsrettet ungdomsuddannelse. Dette bliver understøttet af spørgeskemaundersøgelsen, som viser, at lærerne baserer deres vejledning til henholdsvis de gymnasiale og erhvervsrettede ungdomsuddannelser på forskellige forhold. Med hensyn til lærernes vejledning til de gymnasiale ungdomsuddannelser er det mest udbredte svar, at de baserer deres vejledning på elevernes modenhed og dernæst på elevernes faglige niveau. Henholdsvis 86 % og 75 % svarer, at de i høj grad baserer deres vejledning på hvert af disse forhold, når de vejleder mod gymnasiale ungdomsuddannelser. Når det gælder vejledningen til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser, er det mest udbredte svar blandt lærerne derimod, at de baserer deres vejledning på elevernes interesser og dernæst på elevernes modenhed. 76 % af lærerne svarer, at de i høj grad baserer deres vejledning på elevernes interesser, mens 67 % svarer, at de i høj grad baserer deres vejledning på elevernes modenhed, når de vejleder mod erhvervsrettede ungdomsuddannelser. At lærerne vægter modenhed mindre, når de vejleder til erhvervsuddannelserne, er overraskende, set i lyset af at eleverne på en erhvervsuddannelse forholdsvis hurtigt skal ud og fungere på arbejdsmarkedet. Resultatet kan ses som et udtryk for lærernes begrænsede kendskab til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser.

For det tredje oplever nogle elever, at lærere ser det som en selvfølge, at fagligt dygtige elever skal starte på en gymnasial uddannelse, og således sjældent udfordrer disse elevers uddannelsesvalg.

Fælles for de tre ovenstående måder, lærerne på forskellig vis italesætter krav og forventninger angående de forskellige ungdomsuddannelser på, er, at de er med til at skabe en hierarkisering af ungdomsuddannelserne. En mulig virkning af dette er, at det kan være med til at reproducere

en kultur, hvor de gymnasiale uddannelser er den naturlige forlængelse af udkolingen, mens den erhvervsrettede ungdomsuddannelse bliver "det ærgerlige andet-valg".

Hvad kan styrke skolerne arbejde med at forberede til de forskellige ungdomsuddannelser?

- Vores undersøgelse giver samlet set anledning til at pege på måder, hvorpå skoler og lærere i højere grad kan arbejde mere systematisk og mere fokuseret med at forberede til de forskellige ungdomsuddannelser, herunder særligt at styrke arbejdet med at forberede til de erhvervsrettede uddannelser.
- Undersøgelsen indikerer, at der er et uudnyttet potentiale i nogle af folkeskolereformens elementer. Mens nogle af de deltagende skoler bruger åben skole og valgfag til at tilrettelægge undervisningsforløb i samarbejde med forskellige ungdomsuddannelser, er skolerne endnu ikke nået så langt med hensyn til at definere, hvordan understøttende undervisning kan bruges i arbejdet med at gøre den fagopdelte undervisning mere anvendelsesorienteret og praksisnær. Således kan den understøttende undervisning bruges til at overkomme nogle af de barrierer, lærerne peger på i undersøgelsen.
- Vores undersøgelse viser også, at der på skoleniveau er brug for mere dialog om og en klarere strategi for, hvordan arbejdet med at forberede elever til ungdomsuddannelserne skal foregå. Skolerne kan med fordel igangsætte en dialog om, hvordan man på skolen generelt og i udkolingen specifikt kan arbejde mere fokuseret med at forberede eleverne til overgangen til ungdomsuddannelse, og her have særligt blik for overgangen til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser.
- Undersøgelsen giver gode eksempler på, hvordan samarbejder med ungdomsuddannelser og erhvervsliv er en god måde at styrke både elevernes og lærernes kendskab til forskellige ungdomsuddannelser på. Sådanne samarbejder kan give eleverne viden om og indblik i de forskellige kulturer, arbejdsformer og krav, der er på forskellige ungdomsuddannelser, og kan bidrage til at give lærerne nyttig viden, som de kan bruge både med hensyn til undervisningens indhold og form og i deres dialog med eleverne om deres uddannelsesvalg.
- I undersøgelsen peger nogle lærere på, at de mangler kompetencer, metoder og viden til at kunne gennemføre undervisningsforløb, som er fx praksisorienterede eller anvendelsesorienterede, og som trækker på fx de praktisk-musiske fag. Her er det dog en central pointe, at den enkelte lærer ikke nødvendigvis behøver at besidde samtlige af disse kompetencer, men at man på skolerne kan være opmærksom på at få brugt de samlede kompetencer, der er på skolen, bedst.

Datagrundlag

Rapporten er baseret på en forundersøgelse med besøg på tre skoler, en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere i 8. og 9. klasse, registerdata samt en kvalitativ undersøgelse af praksis blandt fire lærere på fire forskellige skoler.

Forundersøgelsen har bidraget til at skærpe det overordnede fokus i undersøgelsen ved at få et indblik i, hvordan udkolingslærere fra de tre udvalgte skoler arbejder med at forberede eleverne til at påbegynde en ungdomsuddannelse.

Spørgeskemaundersøgelsen er blevet besvaret af i alt 666 lærere i 8. og 9. klasse, og har bidraget til at give et dækkende billede af, hvordan lærere arbejder med at forberede deres elever på ungdomsuddannelse, samt hvordan de ser deres egen rolle som vejledere i elevernes uddannelsesvalg. Til undersøgelsen har vi inddraget registerdata på institutionsniveau. Formålet med dette har dels været at udtrække skoler til spørgeskemaundersøgelsen, dels at koble registerdata til spørgeskemabesvarelserne for på denne måde at iagttage mulige sammenhænge mellem lærernes besvarelser og elevgrundlaget på de pågældende skoler.

RESUME

Formålet med den kvalitative undersøgelse har været at udfolde og give eksempler på, hvordan de udvalgte skoler og lærere forbereder eleverne til overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse. Derudover har den kvalitative undersøgelse også haft til hensigt at belyse elevernes perspektiv på dette.
